

Tematisks pastaigu maršruts “SLAVAS DZIESMA JELGAVAI”

MARŠRUTS VED CAURI JELGAVAS VĒSTURISKAJAM CENTRAM, IEPAZĪSTOT KURZEMES UN ZEMGALES HERCOGISTES LAIKA PILSĒTU UN DZEJNIEKA KRISTIANA BORNMANA APRAKSTĪTO MĪTAVU.

1. JELGAVAS PILS

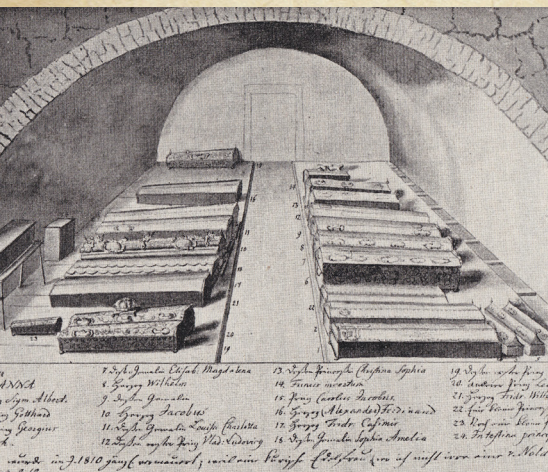
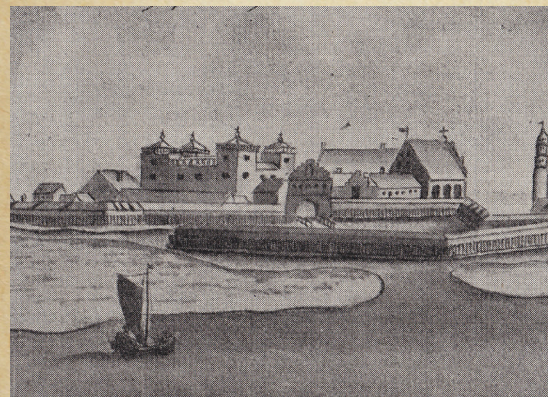
Jelgavas pils – vieta, kur dzīvoja un valdīja hercogi. K. Bornmanam savu vietu Kurzemes galmā un vēsturiskajā Mītavā izdevās iemantot vien 3 gadus pēc ierašanās Jelgavā, 1682. gadā. Viņam bija 43 gadi. K. Bornmans savu atzinību iemantoja no hercogu Ketleru dinastijas, kad kļuva par hercoga galma bibliotekāru, bet, balstoties uz vēstures liecībām, viņš Ketleru dinastijas ievērojamāko hercogu Jēkabu nesatika, jo hercogs nomira gadu pirms K. Bornmans nokļuva galmā. Pēc hercoga Jēkaba troni ieņēma viņa dēls hercogs Frīdrihs Kazimirs Ketlers. Tajā laikā galmā valdīja stingrs dienas ritms – galminieki gatavojās pieņemšanām, ierēdņi kārtoja dokumentus, bet kalpotāji rūpējās par sadzīvi. Pils galms kļuva grezns un reprezentatīvs, orientēts uz Eiropas galmu modi, visvairāk ietekmēts no franču galma kultūras. Gan hercoga Jēkaba, gan viņa priekšgājēju, gan pēcāk viņa dēla Frīdriha greznās dzīves rezultātā pieauga hercogistes parādi, jo daļu hercoga izdevuma veidoja luksusa preču iegāde. Piemēram, 1606. gadā hercogs Frīdrihs iepirka ap 10 100 litru vīna, kas kopumā izmaksāja 1650 dālderu. Lai galmu uzturētu vienu gadu, cilvēkam tajā laikā, rēķinot 200 klausu darba dienas gadā, vajadzētu strādāt 125 gadus.

2. KURZEMES HERCOGU KAPENES

Kapenēs apglabāti gandrīz visi Kurzemes un Zemgales hercogi. Sarkofāgi nav tikai apbedījumi. Tie ir varas simboli. Katrs no tiem stāsta par ambīcijām, politiku un dzīvi galmā. Kurzemes hercogu kapenes izbūvēja 1582. g., kad pēc hercoga Gotharda rīkojuma pilī izbūvēja nelielu baznīcu ar pagrabtelpu sarkofāgu novietošanai. 1737. gadā nojaucot veco Jelgavas pili, zuda arī pils baznīca, bet kapenes pārvietoja uz jaunās pils dienvidu korpusa cokolstāvu. Pašreizējā atrašanās vietā kapenes iekārtoja 1820. g. Neilgi pirms K. Bornmana ienākšanas pils galmā 1681. gada 31. decembrī nomira hercogs Jēkabs un tika apglabāts pie pils hercogu kapenēs. Vēstures avotos minēts, ka iespējama miršanas cēlonis bijis hronisks bronhīts, kad pēdējā dzīves gadā hercogs sācis pat atklepot vilnas šķiedras. Par vainīgo turētis Vecmuižas pārvaldnieks Magnuss Lufts, apsūdzēts buršanā, tiesāts un Bauskā sadedzināts uz sārta.

3. RĪGAS VĀRTI

Vēstures avotos Rīgas vārti, kas veda uz pili, norādīti kā visnenožīmīgākie. Caur tiem neplūda cilvēku pūļi. Līdz 1648. gadam K. Bornmanam prātā neienāca, ka ap Jelgavas pili un pilsētu sāks izbūvēt nocietinājumus. Apkārt pilsētai uzbēra pēc holandiešu kara mākslas sistēmas veidotus nocietinājuma vaļņus, uz tiem atradās 120 lielgabali. Vaļņu priekšā bija grāvji ar ūdeni. Lai pilsētnieki varētu izbraukt no pilsētas, savukārt, pilsētas viesi iebrukt, valnī izveidoja vairākus vārtus – ejas caur valni un tiltu pār grāvi. Jelgava ieguva pilsētas vārtus – Rīgas, Annas, Dobeles, Ezera, Mazos vārtus. Jelgava pārvērtās par nocietinātu pilsētu. Tika nodarbināti apmēram 1000 zemnieki ar 500 pajūgiem, bija noalgoti seši vaļņu meistari un seši mūrnieki. Mūsdienās aptuvenā vārtu vieta ir tilts pār Driksu, taču pie tiem nav izvietotas piemiņas zīmes.

4. EZERA VĀRTI

Varētu šķist, ka Ezera vārti savu nosaukumu ieguvuši no kāda blakus esoša ezera. Izrādās, ka par ezeru jelgavnieki agrāk saukuši Platones upes lejasgalā izveidojušos attekus, kas K. Bornmanam kā vācietim bija kas nedzirdēts. Ezera vārti pilsētas ziemeļu pusē bijuši stratēģiski svarīgi - ar ostu un lielu ļaužu kustību. Ezera vārtu apkaimē varēja uzzināt jaunākos notikumus, tādējādi citos vēstures avotos minēts apzīmējums Ūdens vai Jūras vārti. Līdz 1701. gadam pie Ezera vārtiem atradās hercoga vara ceplis. Šodien no Ezera vārtiem, sekojot ietvēm iekaltām naglām, pa Ausekļa ielu var nokļūt līdz Dobeles vārtiem Vecpilsētas ielas kvartālā.

2009. gadā tika uzstādīta otrā vēsturisko vārtu piemiņas zīme - Ezera vārti, autore māksliniece Līga Jaunzema.

Hercogistes laikā pilsēta bija uzbūvēta kā nocietināta teritorija, un to K. Bornmans piedzīvoja, taču hercogistes laikā par pilsētas robežām liecināja vien vaļņi un uzbērumi. 1615. gada 5. jūlijā hercogs Frīdrihs pirmoreiz noteica stingras Jelgavas pilsētas robežas, kas gandrīz nemainīgas saglabājas līdz 20. gadsimta 20. gadiem. No 1652. gada zināms pirmais Jelgavas pilsētas un apkārtnes plāns, ko izgatavojis Tobiass Krauss (vāc. Tobias Kraus), un kura oriģināls ir saglabājies līdz mūsdienām. Tas atrodas Latvijas Nacionālajā Vēstures muzejā. 2009. gadā tika izveidots Nagliņu ceļš - to Jelgavas ielās iekala gan lieli, gan mazi pilsētas iedzīvotāji. Kopā tika iekaltas 800 pie Jelgavas kalēja darinātas nagliņas, kas simboliski iezīmēja daļu no senās Mītavas kontūras.

Piezīme. Hercoga Jēkaba laikā, izbūvējot pilsētas aizsarggrāvjus un vaļņus, Ezeru savieno ar Platones upi un kanālu nosauc par Driksu. Šī kanāla daļa ir no Driksas tilta līdz Uzvaras parkam, kur Driksas lejasdaļa ir bijušais Ezers.

5. DOBELES VĀRTI, VECPILSĒTAS IELAS KVARTĀLS UN JĒKABA KANĀLS

Dobeles vārti bija pilsētas rietumu nocietinājumu daļa. Tas bija svarīgs satiksmes virziens uz Kurzemi un Eiropu. K. Bornmans savā pastaigā pa pilsētu novēroja skatu, kad no rīta pilsētas vārti tika atvērti, zemnieki no apkārtnes sāka plūst iekšā ar ratiem, vedot graudus, pienu, gaļu un amatniecības izstrādājumus uz tirgu, vakarā pilsētas vārti tika noslēgti uz nakti, lai pasargātu no zagļiem un nevēlamiem viesiem.

2008. gadā tika uzstādīta pirmā vēsturisko vārtu piemiņas zīme - Dobeles vārti, autors tēlnieks Ronalds Jansons.

Teritorija, kur šodien ir Jelgavas Vecpilsētas ielas kvartāls, eksistēja arī 17. gadsimtā kā daļa no pilsētas apbūves pie nocietinājumiem, pilsētas vārtiem un Jēkaba kanāla. Jāmin, ka Vecpilsētas iela ir bijusi vēsturiskās Lielās ielas daļa.

Ejot pa K. Barona ielu, mēs varam tikai iztēloties, kā reiz zem kājām plūdis ūdens. Kanāls bija nozīmīga pilsētas ūdensceļu sistēmas daļa. Pēc 1652. gada Jelgavas plānos parādījās hercoga Jēkaba laikā izbūvētais kanāls. Šis inženiertehniskais projekts, kas stiepās 3 km garumā no Svētes līdz Driksai, kopā ar nocietinājumiem apgrūtināja ienaidnieku piekļuvi pilsētai, regulēja ūdens plūsmu un mazināja plūdu risku, pa to varēja pārvietoties tikai ar nelieliem kuģiem, laivām un plostiem. Laivām bija piekļuve līdz pilsētas centram, kur atradās preču noliktavas. Kanāls tika norobežots ar vaļņu un 15 bastionu joslu, tādējādi izceļot Jelgavu pārējo pilsētu vidū. Iedzīvotājiem tas radīja drošības sajūtu.

6. SV. ANNAS BAZNĪCA

Sv. Annas baznīca uzcelta 1573. gadā kā pirmā koka baznīca pilsētas latviešu luterāņu draudzei. Baznīca tika veltīta hercoga Gotharda sievai Meklenburgas Annai. Ap 1621. gadu pie koka baznīcas uzcēla mūra torni, dievnamu pabeidza celt 1641. gadā. To K. Bornmans piedzīvoja, bet baznīcu vien nopētīja otrpus žogam.

Saskaņā ar tradīciju baznīcu būvi hercogistē finansēja draudžu locekļi, bet altārdaļas izbūvi hercogs, izņemot gadījumus, kad baznīca tika būvēta privātpašumā par muižnieka līdzekļiem. Kā izņēmumu var minēt arī Sv. Annas baznīcas būvi Jelgavā, ko pilnībā finansējusi hercogiene Anna.

Dievnamā uzstādītas Gēteborgas meistara Olafa Hammarberga ērģeles ar 37 reģistriem un 2072 stabulēm.

7. MAZIE VĀRTI

Mazie vārti, savulaik saukti arī par Kara un Žagares vārtiem, veda uz Zaļeniekiem. Pa šiem vārtiem hercogs devās uz medību pili, Zaļenieku jeb Zaļo muižu, kas atzīmējama kā viena no nozīmīgākajām hercogu vasaras un medību rezidencēm Zemgalē. Kurzemes hercogi, īpaši Jēkabs Ketlers un vēlāk Ernsts Johans Bīrons, uzturēja Eiropas galmu tradīcijas - medības bija gan izklaide, gan diplomātisks un reprezentācijas pasākums.

2012. gadā tika uzstādīta trešā vēsturisko vārtu piemiņas zīme - Mazie vārti, autore tēlniece Nellija Skujeniece.

8. ANNAS VĀRTI

Annas vārti, saukti arī par Pētera, Grēcinieku, Patversmes, Lietuvas, Varšavas vārtiem, bija pilsētas dienvidu nocietinājumu daļa. Vārti atspoguļoja pilsētas sociālo struktūru senākos laikos. Nosaukti par godu Gotharda Ketlera sievai Annai. Caur tiem hercogiene Anna devās uz hercoga muižām Vircavu, Emburgu un Rundāli. 1705. gadā pie vārtiem atradās pilsētas nabagmāja un kapsēta ar mazu koka baznīcu, saukta par Hospitāļu jeb Nabagu baznīcu, tādējādi pilsētas vārti tika nosaukti par Nabagu vārtiem.

Šie vārti, saukti arī par Posta vārtiem, bija visskandalozākie, tā teiktu K. Bornmans, jo aiz tiem bija nāvēssoda izpildīšanas vieta noziedzniekiem.

1845. gadā vecā koka baznīca tika nojaukta. Tās vietā uzcelta mūra baznīca ar krusta torni. Dievnamš tika iesvētīts 1847. gadā. No 1862. gada to dēvē par Svētā Jāņa baznīcu.

Mūsdienās pie vārtiem nav izvietotas piemiņas zīmes.

тальная площадь.
Marktplatz.

9. TIRGUS LAUKUMS

Mītava bija Kurzemes un Zemgales hercogistes galvaspilsēta ar izteiktu amatnieku un tirgotāju struktūru. Ģildes bija koncentrētas pilsētas centrā. Lielā ģilde (tirgotāju apvienība) un Mazā ģilde (amatnieku apvienība) atradās vecpilsētas centrā pie tagadējās Lielās ielas, netālu no tirgus un rātsnama, veidojot pilsētas saimniecisko kodolu. Pēc K. Bornmana vārdiem tirgus bija pilsētas sirds. Katrs pa savai rocībai varēja pirkt un pārdot – pieejams tērauds, zelts, sudrabs, varš, ingvers, medus, apģērbs.

Apkārtnē darbojās kalēju, kurpnieku, galdnieku, ādas apstrādātāju darbnīcas. Šī bija tipiska amatniecības zona. Pilnīgi iespējams, šeit K. Bornmans pasūtījis sev darinātus ādas zābakus vai pat statusa simbolu - kabatas pulksteni.

1693. gadā notika pirmie bruģēšanas darbi Jelgavas tirgus laukumā.

1758. gadā Jelgavas vāciskā rāte noteica, ka dienesta ļaudīm savās kāzās noliegts dzert kafiju, tēju, vīnu un ēst cepumus. Bija noteikts, cik dārgas vadmalas drānas drīkst šūdināt Jelgavas latviešu amatnieki. Jelgavnieces, latvietes, nedrīkstēja svētdienās staigāt ar zīda lakatiņu galvā vai aplikt puķainus priekšautus.

1791. gada 28. oktobrī tika parakstīts hercoga Pētera rīkojums, kas lika Jelgavas pilsoņiem bruģēt ielas. Tā kā trūka akmeņu, tad 1796. gadā bija izdots rīkojums – zemniekiem, ar ratiem ierodoties Jelgavā, vest līdzī laukakmeņus ielu bruģēšanai.

Tirgus laukuma austrumu malā līdz 1944. gada augustam atradās pilsētas rātsnams, kad tas aizgāja bojā II pasaules kara ugunīs.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 20. gadsimta 90. gados tirgus laukums nosaukts par godu hercogam Jēkabam – cilvēkam, kurš padarīja hercogisti bagātu un ambiciozu.

10. SV. TRĪSVIENĪBAS BAZNĪCA

Sv. Trīsvienības baznīca bija luteriskā vācu draudzes baznīca, baznīcas teritorijas funkcija – kapsēta. Baznīca tapusi ar hercogienes Annas finansiālu atbalstu no 1592. gada līdz viņas nāvei 1602. gadā. Baznīcas celtniecības sākums nav konkretizēts, jo tas visos vēstures avotos datēts ar 1574. gadu, bet pēc ierakstiem Sv. Trīsvienības baznīcas ieņēmu un izdevumu rēķinu grāmatās, ticamāks kļūst 1573. gads, kad aizsākās dievnama būvniecība. No 1573. līdz 1574. gadam intensīvi tika vākti ziedojumi celtniecībai.

1621. gadā, Kurzemē sirojojot zviedru karaspēkam, hercogs atļāvis draudzei oficiālajās tirgus dienās baznīcas pagalmā tirgoties un sliet teltis.

Baznīcas dārza dienvidu stūrī uzcelta Melleru dzimtas kapliča (1693. gads). Šī memorālbūve bija savdabīgs pilsētas sociālās vēstures piemērs. No 1773. gada 1. maija tika pārtraukta mirušo apbedīšana pilsētas baznīcās un viduslaiku kapsētās blakus tām.

Pie Svētās Trīsvienības baznīcas izvietots "Mazais dārzs" pils galma vajadzībām - hercoga dārzs. Tas bija virtuves, ārstniecības augu, puķu un augļu dārzs, kurā auga gan kartupeļi, gan jasmīni, gan lilijas, gan Ķīnas rozes, 53 vīnogulāji, 253 ķirši, 48 plūmes, 32 bumbieres. Hercoga oranžēriju 1737./1738. gadā ierīkoja Katrīnas ielā (tagadējā Driksas iela).

1739. gadā pie Svētās Trīsvienības baznīcas atvēra zēnu skolu trūcīgajiem bērniem, ko 1805. gadā pārdēvēja par Svētās Trīsvienības vācu draudzes Rakstīšanas un rēķināšanas skolu.

11. LATĪŅU SKOLA

1567. gadā pie Sv. Trīsvienības baznīcas dienvidu daļas Jelgavā dibināta Lielā jeb Latīņu skola (Grosse lateinische Schule in Mitau). Skolu savulaik vadīja rektors Johans Heinrihs Kants, vācu filozofa Imanuela Kanta brālis. K. Bornmana dzīves līkloči nezināmu iemeslu dēļ ar pārtraukumiem kā skolas rektoram vijušies no 1684. līdz pat 1710. gadam. No 1573. gada saglabājušās ziņas par Latīņu skolas problēmām, jo katru gadu sliktā uztura un zemās algas dēļ aizbēga skolotāji.

12. DRIKSAS KRASTMALA, VĒSTURISKO KROGU VIETAS

Līdz Driksas izrakšanai hercoga Jēkaba laikā Jelgava atradās pie Platones upes. 1660. gadā Mihaēla Karnala vadībā sāka darboties pirmā grāmatu spiestuve. Galma drukātava atradās Driksas krastmalā, mūsdienās – pie Rīgas ielas tilta zonā.

1667. gadā Jelgavā izdots pirmais zināmais Mihaēla Karnala drukātavā iespiestais drukas darbs (saglabājies līdz mūsdienām) – apsveikums kādam Kurzemes hercogistes varas vīram. Zīmīgs gads K. Bornmanam bija 1686. gads, kad tika izdots viņa veltījums Jelgavai, pilsētas intelektuālās dzīves tēlojums poēmā "Jelgava".

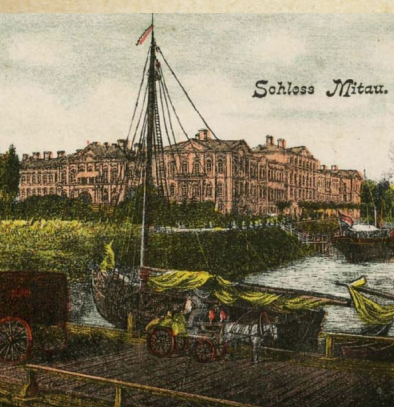
1658. gada 8. oktobrī Jelgavas krogu, māju un pilsoņu dzīvojamo ēku sarakstā minēti 120 krogi. Līdz mūsdienām precīzas krogu adreses nav saglabājušās, taču vēsturiskā krogu zona atradās pie tagadējās K.Barona, Driksas, Akadēmijas, Katoļu un Mātera ielām. Krogi bija svarīga ikdienas daļa, un K. Bornmans tajos iegriezās ne vienu vien pēcpusdienu, satiekot iebraukušos vācu tirgotājus. Tajā laikā Jelgavā krodziņus bieži sauca īpašnieka vārdā, jo oficiālas izkārtnes vēl nebija. Krodziņu vārdi bija vāciski, piemēram, Voltera (Wolther), Bēninga (Bönig / Bönningh), Šambera (Samber / Schamber), Zetlera (Sättler) krogs. Latviešiem krogos aizliedza spēlēt metamos kauliņus un kārtis, pretējā gadījumā krodzinieku sodīja ar 5 māru naudas sodu, bet spēlmaņus – ar pērienu.

13. LIELUPES PĻAVAS

Lielupe, hercoga Jēkaba laikā saukta par Bullupi (Bullen Aa), bija kā lielceļš – pa to pārvietojās preces, kuģi un idejas. Lielupes labais krasts bija mazāk apbūvēts, tur atradās muižu zemes, ganības un pļavas. Laika posmā no 1701. līdz 1705. gadam pār Lielupi pirmo reizi tika uzcelts koka tilts. 1740. gadā Lielupes labajā krastā atradās pārcēlāja un sardzes māja "Sniķe". Lielupes palieņu pļavas regulāri applūda, bija auglīgas un būtiskas siena ieguvei un ganībām, nozīmīgs transporta koridors un dabīgs militārās aizsardzības loģistikas elements.

Hercoga Jēkaba Ketlera laikā hercogiste kļuva par vienu no modernākajām vasaļvalstīm reģionā. Tai bija sava flote un pat 2 kolonijas - Tobago un Gambijā. 1758. gadā pēc pavasara plūdiem Lielupe vairs neieplūda kā agrāk Daugavā pie Bolderājas, bet mainīja savu gultni, un izveidojās tagadējā Lielupes ieteka Rīgas jūras līcī pie Dubultiem. Kurzemes hercogistei vairs nebija jāmaksā muiža Rīgai, kas bija Krievijas impērijas sastāvā, jo turpmāk kuģi no Jelgavas varēja tieši iekļūt Rīgas jūras līcī.

1. MARŠRUTA NOSLĒGUMS – JELGAVAS PILS

K. Bornmans, nodzīvojot Jelgavā līdz 1714. gadam, piedzīvoja, kā feldmaršala grāfa Borisa Šeremetjeva (1652–1719) vadītais krievu karaspēks 1706. gadā atkāpjoties uzspridzināja Jelgavas pils un pilsētas nocietinājumu vaļņus. Jelgavas pils zaudēja cietokšņa nozīmi.

1737. gadā tika saspridzināta vecā Jelgavas pils un uzsākta jaunas baroka pils celtniecība, pieaicinot par arhitektu itāli Frančesko Bartolomeo Rastrelli (1700–1771). 1738. gada 8. maijā sāka rakt jaunās pils būvbedri, katru dienu nodarbinot 527 cilvēkus. To pabeidza jūnija sākumā. 1738. gada 14. jūnijā svinīgas ceremonijas laikā ielika pils pamatakmeni, iemūrējot iespiestu divdaļīgu Kurzemes karti.

1739. gadā Jelgavas pils vajadzībām sāka vest čuguna lējumus, ko paredzēja lietot fasāžu rotāšanai. 1740. gadā pils fasādēs jau bija iemūrēti 579 dažāda veida rotājumi, bet 1144 vēl atradās noliktavās.

Jelgavas pils ir viens no retajiem Jelgavas arhitektūras pieminekļiem, kas saglabājies līdz mūsdienām. Lielākā baroka pils Baltijas valstīs šodien ir Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes galvenā mītne.

Fakti apkopoti, balstoties uz vēsturnieka Andra Tomašūna, mākslas zinātnieka Ojāra Spārīša, Latvijas Nacionālā arhīva materiāliem.

Foto liecības: Ģ. Eliasa Jelgavas vēstures un mākslas muzejs, Andris Tomašūns, Ojārs Spārītis, Jelgavas reģionālais tūrisma centrs

Izmantotie informācijas avoti

Grosmane E. Senā Jelgava. Rīga: Neputns, 2010. 33.-53., 72.-112., 306.-336. lpp. ISBN 978-9984-807-73-7

Spārītis O. Versija par Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcu. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 2011. 13.-39., 62.-92. lpp. ISBN 978-9984-808-94-9

Tomašūns A. Mana Jelgava. Izdots ar Zemgales reģiona Kompetenču attīstības centra finansiālu atbalstu, 2014. 28.-69. lpp.

Latvijas Nacionālā arhīva virtuālā izstāde "No hercoga Gotharda līdz hercogam Jēkabam" [tiešsaiste]. [Skatīts 29.04.2026]. Pieejams: <https://www.archiv.org.lv/hercogiste/>